

NAGY ANDOR

<https://orcid.org/0000-0003-3369-796X>

tudományos munkatárs

Eszterházy Károly Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar,

Történelemtudományi Intézet, Új- és Jelenkori Történeti Tanszék

Eszterházy Károly University, Faculty of Arts and Humanities, Institut of History

nagy.andor@uni-eszterhazy.hu

ADALÉKOK A BRASSÓI PEREGRINÁCIÓ KORA ÚJKORI TÖRTÉNETÉHEZ: A 17–18. SZÁZAD FORDULÓJA ALKALMI NYOMTATVÁNYAINAK EGYETEMTÖRTÉNETI TANULSÁGAI

A jelen tanulmányban a kora újkori brassói szász peregrináció történetét vizsgálom egy százéves időmetszetben (1650 és 1750 között). Az írás célja, hogy összefoglalásra kerüljenek az egyetemi anyakönyvek és a peregrinációs névtárak sporadikusan meglévő eredményei, illetve ezek kiegészítésre kerüljenek a brassói századok egymásról készített alkalmi írásemlékeinek adataival is. A dolgozatban bemutatott eredmények példaként szolgálhatnak további olyan kutatások számára is, amelyek szándéka a kora újkori egyetemjárás-hoz kapcsolódó alkalmi szövegek vizsgálata.

Kulcsszavak: peregrináció, disputációk, erdélyi szászok, alkalmi nyomtatványok

ADDENDA TO THE HISTORY OF EARLY MODERN SAXON PEREGRINATION IN BRASOV. OCCASIONAL WRITTEN FROM THE TURN OF THE 17TH–18TH CENTURIES AND THE HISTORY OF UNIVERSITIES. In the present study, I examine the history of early modern Saxon peregrination in Brasov over a hundred-year period (between 1650 and 1750). The aim of the article is to summarize the sporadically existing results of university registers and peregrination registers, and to supplement them with the data of the occasional written memoirs of the Saxons of Brasov. The results presented in the study can also serve as an example for further research aimed at examining occasional texts related to early modern university travel.

Keywords: peregrination, disputations, Transylvanian Saxons, occasional prints

Beérkezett: 2021. 02. 15.

Közlésre elfogadva: 2021. 05. 15.

Copyright GERUNDIUM

Habár a *peregrinatio academica* intézménye mára az egyik legjobban ismert területe az európai művelődéstörténetnek, az egyetemjárás idején készült (az emberi élet jelentősebb eseményeihez kapcsolódó) alkalmi írásemlékekről mégis kevés ismerettel rendelkezünk. Mind a hazai, mind a nemzetközi feltáró könyves kutatások¹ már komoly eredményekkel büszkélkedhetnek ezen a területen, mégis a kútfőtípus még nem alkotja részét átfogó történeti elemzések. Ennek okát abban látom, hogy eddig csupán önálló dokumentumokként tekintettünk az egyes nyomtatványokra és nem egy adott közösség időben összefüggő emlékeiként. Pedig a könyves szakirodalom találóan nevezi e dokumentumokat összefoglalóan „alkalmi nyomtatványnak”, mivel a közös jellemzőjük egy közösség által fontosnak tartott eseményről való megemlékezés. Rendszerint valamely (városi) közösség tagjáról emlékeztek meg a hozzátartozók, a kollégák, illetve a barátok. Éppen ezért feltételezhetjük, hogy ha egy jól körülhatárolható csoport dokumentumainak a teljesség igényével összegyűjtött kollekciónak vizsgáljuk, akkor többet tudnak mondani e dokumentumok, mint önálló, egyedi elemzésük során.²

A jelen dolgozatban elsősorban a brassói százszok egymásról készített alkalmi nyomtatványai alapján összegzem a megfigyeléseimet. Céлом ezzel ráirányítani a figyelmet a kútfőtípusban rejlő lehetőségekre – az egyetemtörténeti kutatások számára is. Fontosnak tartom jelezni azt is, hogy ezek a dokumentumok világíthatnak rá talán leginkább azokra a kapcsolatokra, amelyek az egyetemi években a diákok között kialakultak.³ Másfelől pedig árnyalnunk kell a szakirodalomban a korábbi megfigyelések nyomán kirajzolódó következtetéseket is. Az utóbbi évtizedek könyv- és művelődéstörténeti kutatásai alapján kevésbé tűnik helytállónak az a nézet, hogy az akadémitáknak a hazatértük után kezdődött volna csak meg a művelődés- és társadalomtörténeti szerepe.⁴

¹ A jelenleg is zajló hungarika-kutatások eredményeképpen említhető meg legújabban Verók Attilának a hallei Franckeai Alapítványok könyvtára magyar vonatkozású kiadványjegyzékének közreadása. VERÓK Attila, „*Die Hungarica Sammlung der Franckeschen Stiftungen zu Halle. Alte Drucke 1495–1800. Bd. I–II.*”, Hrsg. v. Brigitte KLOSTERBERG und István MONOK, Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez = Materialien zur Geschichte der Geistesströmungen des 16.–18. Jahrhunderts in Ungarn; 40/1–2, (Budapest: MTA Könyvtár és Információs Központ, 2017. Hasonló jellegűek Hegyi Ádám erlangeni kutatásai Jacob Christoph Trew (1695–1769) egykori könyvgyűjteményére vonatkozóan. HEGYI Ádám, *Hungarica in der Dissertationssammlung des Nürnberger Naturforschers und Arztes Christoph Jacob Trew (1695–1769). Katalog. 1582–1765, Bavarica et Hungarica III.* (Budapest, 2019).

² A forráscsoport történeti hasznosítása az informatika által nyújtott megoldásokkal még hatékonyabban kivitelezhető. Bővebben erről NAGY Andor, „Digitalizált alkalmi írások kutatásának lehetőségei informatikai eszközökkel”, in *Hagyományos források, új megközelítések. A digitalizáció kínálta lehetőségek a történeti kutatásokban*, szerk. BALLABÁS Dániel, Konferenciák és műhelybeszélgetések 16 (Eger: Líceum Kiadó, 2019), 69–101.

³ A hosszabb-rövidebb lélegzetvételű személyes versek talán még érzékletesebben mutatják be ezt, mint az ehhez a forrástípushoz még hasonló példaként említhető, ezekkel egy időben készült *album amicorumok* bejegyzései.

⁴ Erre vonatkozóan lásd TONK Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban* (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1979), 121.; SZABÓ Miklós és SZÖGI László, *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849* (Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 1998), 35.

A peregrináció során készült alkalmi nyomtatványok egyre nagyobb számban történő megismerésével sokkal inkább azt tapasztalhatjuk, hogy jelentős számban voltak, akik már ekkor vizsgáztatói, prózáírói vagy költészeti tevékenységet végeztek. Ez pedig nem csupán a hazai peregrinációtörténet szempontjából jelent további kutatási irányt, hanem a későbbi karrieralakulások között is összefüggést mutathat: azaz kapcsolat lehet az egyetemi években készült alkalmi írásemlékek és a későbbi karrieralakulások között.

Az erdélyi értelmiség túlnyomó többségét azok a külföldi egyetemet végzett lelkészek és tanárok alkották, akik rendszerint hazatértek fokozatuk megszerzését követően.⁵ A fiatalok többsége teológushallgatónak jelentkezett lelkeszi karrierje megalapozása céljából, de többen voltak, akik jogi és orvosi végzettséget (is) szereztek.⁶ Ezek a dokumentumok azért is érdekesek, mert feltárásuk által megtudhatjuk, hogy melyik diák hol és mikor végzett, milyen témában, melyik korabeli professzor előtt vizsgázott, és kik voltak azok a diáktársak vagy kint szerzett barátok, akik számukra gratuláló versekben is kinyilvánították szívbeli jókívánságukat és/vagy együttérzésüket. Különösen érdekesek azok a nyomtatványok, amelyekben valamelyik már végzett erdélyi szász fiatal vizsgaelnökként tűnik fel egy-egy nyomtatványon. Ezek azok az információk, amelyek gyűjtésével, összevethetővé válnak a későbbi karrieralakulásaikkal (elsősorban a családi kapcsolataik és a hivatali pozícióik alakulásával).

A következőkben arra vállalkozom, hogy a teljesség igényével összegyűjtöttem⁷ brassói szászokhoz kötődő alkalmi írásemlékek alapján összegezzem, hogy milyen mértékű volt a brassói szászok egyetemjárása a 17–18. század fordulójának időszakában (1650 és

⁵ A 16–17. században az ismert erdélyi diákok közül mindössze 2,4%-a maradt külföldön. Vö. PÉTER Katalin, „A fejedelemség virágkora (1606–1660)”, in *Erdély története II. Budapest. 1606-tól 1830-ig*, főszerk. KÖPECZI Béla (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988), 767.

⁶ KECSKEMÉTI Gábor, „Értelmiségi pályák a kora újkori Magyarországon: a tipikus és az egyéni”, in *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írócsoportosulások*, szerk. BIRÓ Annamária és BOKA László (Nagyvárad–Budapest: Partium Kiadó–Reciti, 2014), 18–19.

⁷ A feltáró munka megkezdéséhez megfelelő kiindulópontként kínálkozott Erdély egyik legnagyobb helytörténeti gyűjteménye, Joseph Trausch (1795–1871) brassói honismereti gyűjtő és irodalomtörténész kéziratgyűjteménye, mivel az egy helyen és jól kutatható állapotban található. Trausch nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy lehetőleg minden erdélyi, de különösen a brassói szászokhoz fűződő történeti forrást összegyűjtson. A kollekciót ma a Fekete-templom Levéltára (*Evangelische Kirche A. B. Kronstadt – Archiv und Bibliothek der Honterusgemeinde*, a továbbiakban: *AHG*) őrzi. A gyűjtemény minden egyes dokumentumáról szisztematikus formai (bibliográfiai) feltárást készítettem, aminek során több mint ezer alkalmi mű került regisztrálásra a 16–19. század időszakából. A teljesség igénye szempontjából az itt regisztrált dokumentumok kiegészítésre kerültek a Brassó Megyei Állami Levéltár (*Arhivele Naționale ale României Filiala Brașov*), a Brassó Megyei Történeti Múzeum (*Muzeul Județean de Istorie*), a nagyszabedű Brukenthal Múzeum (*Muzeul Național Brukenthal*), az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, és az átfogó régi könyves könyvtári adatbázisnak, a Karlsruhe Virtueller Katalog (kvk.bibliothek.kit.edu) brassói szászokhoz kötődő anyagával. Az így létrehozott bibliográfiát vettem össze a korábbi feltáró kutatások eredményeivel: a magyar retrospektív nemzeti bibliográfia köteteivel, nevezetesen a *Régi Magyar Könyvtár* (a továbbiakban: *RMK*) és a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* (a továbbiakban: *RMNy*) sorozatainak eredményeivel, továbbá a témához kapcsolódó kutatók munkáival (Petrik Géza, Julius Gross, Oskar Netoliczka, Mariana Iova, – és a már említett – Hegyi Ádám és Verók Attila munkáinak tételeivel).

1750 között), majd pedig ennek fényében milyen számban készültek alkalmi írások életüknek ebben az időszakában? A későbbi karrierjük alakulása szempontjából pedig két dolgot tartok különösen érdemesnek az ilyen típusú vizsgálatok középpontjába állítani: kiknek ajánlották a promoteáló diákok a nyomtatásban közreadott diputációikat, illetve, hogy milyen kapcsolatokról árulkodnak az ismertetett művek?

A brassói szász peregrináció irányjai

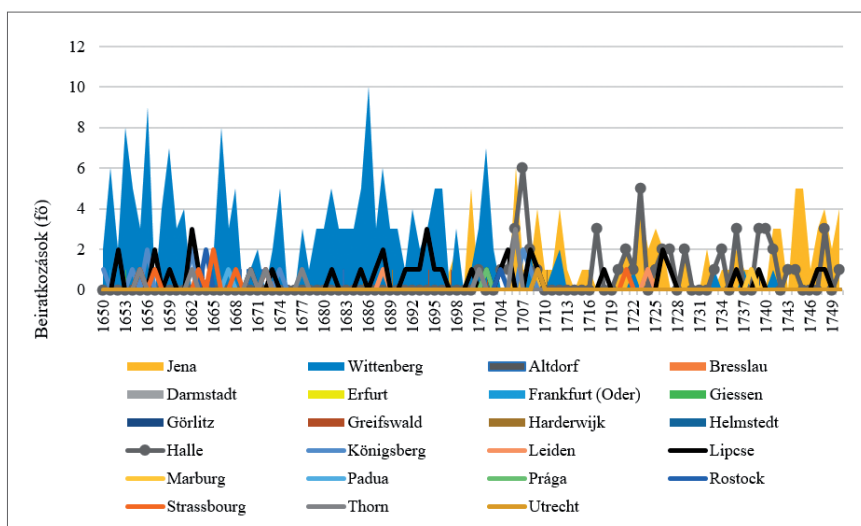
A kora újkori magyar protestáns diákság számára – hazai egyetem hiányában – csak a külföldre való elutazás jöhetett szóba a tanulmányok egyetemen való befejezéséhez. Az evangélikus peregrináció ekkoriban főként a felvidéki és erdélyi szászokra, a bányavárosokra és a nagyobb német ajkú városokra koncentrálódott – kisebb mértékben a szlovákságra és a magyar nemességre. Általánosan jellemző gyakorlattá vált, hogy a lutheránus felekezetű líceumok elvégzése után a fiatalok a Német-római Birodalom evangélikus egyetemein folytatták tanulmányaikat. A legjelentősebb ezek közül is az 1502-ben megalapított Wittenbergi Egyetem volt, ahol többek között a reformáció két vezéralakja, Martin Luther (1483–1546) és Philipp Melanchton (1497–1560) is tanított. A 16. század végére a Wittenbergi Egyetem mintájára alakították át a korszak jelentős német egyetemeit, így ezek között említhetjük Tübingen, Lipcse, az Odera menti Frankfurt, Greifswald, Heidelberg, Rostock, Jéna, Margburg és Königsberg egyetemeit.⁸ Elsősorban ezeken az egyetemeken fordultak meg a magyarországi evangélikus felekezetű diákok.

A külföldi egyetemrejárás mértéke ma már a kiadott anyakönyvek és peregrinációs névtárak alapján egészen jól nyomon követhető, feltéve, ha azonosítani tudjuk, hogy az egyes személynevek kiket is jelöltek pontosan. Ehhez mind a brassói anyakönyvek, mind pedig az alkalmi nyomtatványok jól hasznosíthatók. Az eddigi egyetemtörténeti kutatások bemutatták már, hogy a 16–17. század időszakában az evangélikus egyház ortodoxiájának fellegvárává váló Wittenbergi Egyetem volt a magyar protestáns felekezetű diákok egyetemjárásának elsősorú célpontja. A Hallei Egyetem 1694-es megalakulásával, később pedig a göttingeni egyetemi képzés 1734-es megindulásával teljes egészében átvette a központi szerepet és szorította háttérbe Wittenberget.

Ha szisztematikusan végigtekintjük az egyes egyetemek hallgatóinak beiratkozási névsorát, akkor azt látjuk, hogy a barcasági diákok Wittenbergbe rendszeresen 1703-ig jártak. Ekkor szakadt meg évenkénti beiratkozásaik sorozata, és a legtöbben átpártoltak Jéna és Halle egyetemeire.⁹ 1703-ig csupán néhány évet tudunk mondani, amikor nem

⁸ BALÁZS Mihály és BITSKEY István és ÖTVÖS Péter és VISKOLCZ Noémi, „Peregrináció” szócikk, in KÖSZEGHY Péter, szerk. *Magyar művelődéstörténeti lexikon I. Középkor és kora újkor*, Budapest, Balassi Kiadó, 2009. 126–127.

⁹ A Wittenbergben irodalmi tevékenységet folytató erdélyi szászok 17. századi történetéhez kapcsolódik Lore Poelchau írása is, amelyben néhány példával illusztrálva mutatja be az erdélyi szászok versírásának

1. ábra. A brassói szászok peregrinációja a beiratkozások alapján (1650–1750)

iratkozott be barcasági fiatal Wittenbergbe. Ezek a következők: 1657, 1662, 1664, 1669, 1672, 1675–76, 1697, 1699.¹⁰ 1703-tól azonban már könnyebb csak azokat az éveket megemlíteni, amikor beiratkozásuk nyomait megtaláljuk. Ezek az évek: 1708, 1711–12, 1722, 1733, 1737, 1741.¹¹ Ezzel szemben Jénában 1700-ig csak egy-egy évben iratkozott be egy-egy diák, míg a 18. század kezdetétől rendszeresen, kisebb-nagyobb csoportokban látjuk a neveiket feltűnni a matrikulában. Lipcse kezdetektől fogva (1409) fontos egyetemi állomás volt a wittenbergi képzés mellett. A 17. század közepétől a 18. század közepéig 3-4 évenként találjuk két-három fős brassói csoportok beiratkozását az egyetemi anyakönyvben. A 17. század végén megalakult Hallei Egyetemre az első brassói diák 1701-ben iratkozott be – Johann Draudt (1679–1733) –, 1704-től pedig szintén rendszeresen és csoportosan látjuk itt megfordulni a brassói fiatalokat. Ezek azonban csak a legkeresettebb egyetemek. Ha teljes képet akarunk kapni

szokásait, jellegzetes költői eszközeit. Lásd: POELCHAU, LORE, *Zum Abschied Siebenbürgischer Studenten aus Wittenberg. Lateinische und Deutsche Gelegenheitsgedichte aus dem 17. Jahrhundert*, in *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*. Bukarest, Verlag der Rumänischen Akademie, (37). (1994: 2). 33–49.

¹⁰ Wittenbergbe 1555-ben már saját diákközösséget (*coetus*) alapítottak, amely egyúttal már a magyarországi fiatalok erős jelenlétét is jelzi, bár ebben a társaságban csak magyar anyanyelvű diákokat regisztrálhatunk. Vö. SZABÓ András, *Coetus Ungaricus – A wittenbergi magyar diáktársaság, 1555–1613*, Budapest, Balassi Kiadó, 2017.

¹¹ Az adatokat lásd: ASZTALOS Miklós, *A Wittenbergi Egyetem magyarországi hallgatóinak névsora 1601–1812. = Studenten aus Ungarn und Siebenbürgen an der Wittenberger Universität 1601–1812*, Budapest, Sárkány-Nyomda Részvénytársaság, 1931.; SZABÓ Miklós–TONK Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*, Szeged, JATE, 1992. (Fontes Rerum Scholasticarum; 4.); SZABÓ Miklós–SZÖGI László, „Erdélyi peregrinusok...”, 35.; WAGNER, Ernst (szerk.), *Die Pfarrer und Lehrer der Evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen. I. Band: Von der Reformation bis zum Jahre 1700*, Köln–Weimar–Wien–Böhlau Verlag, 1998. (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens; 22/1.)

a brassói szászok egyetemjárásáról a vizsgált időszakban, akkor az alábbi ábrán látható diagramot rajzolhatjuk meg.

Összesen 23 egyetemen regisztrálhatunk brassói fiatal beiratkozását a vizsgált időszakban. A diagramról leolvasható, hogy százéves távlatban nézve is Wittenberg áll az első helyen (179 fő), ezt követi Jéna (88 fő), Halle (54 fő) és Lipcse (41 fő) egyeteme. A sorban következő egyetemek már csak egy-egy brassói diáknak voltak úti céljai: Königsberg (10 fő), Thorn (9 fő), Strassbourg (8 fő), Altdorf (5 fő), Rostock (4 fő), Greifswald (3 fő), Frankfurt/Oder (3 fő), Görlitz (2 fő), Harderwijk (2 fő), Leiden (2 fő), Darmstadt (1 fő), Erfurt (1 fő), Giessen (1 fő), Helmstedt (1 fő), Marburg (1 fő), Padua (1 fő), Prága (1 fő) és Utrecht (1 fő). Az ábra jelzi azt is, hogy mikor, milyen létszámban oszlanak meg a diákok az egyetemeken. A Wittenbergben való egyidejű nagyszámú jelenléte épphogy csak megközelítik a 18. századi egyetemi beiratkozások, ami azt is jelenti, hogy a korábbi egypólusúról kétpólusúvá válik az egyetemjárás – Jéna és Halle vonatkozásában. Darmstadt, Altdorf, Giessen, Helmstedt, Padua, Strassbourg¹² a 17. század közepén volt néhány diáknak célpontja. A századforduló éveiben tűnik fel Greifswald, Harderwijk, Prága, míg Erfurt, Görlitz, Marburg és Utrecht a 18. század első felében lesz néhányaknak úti célja. A fennmaradó Königsberg, Frankfurt/Oder, Leiden, Rostock és a Thorni Akadémia látogatottsága pedig megoszlik a százéves időszakban.¹³

A brassói szász peregrináció az alkalmi írások tükrében

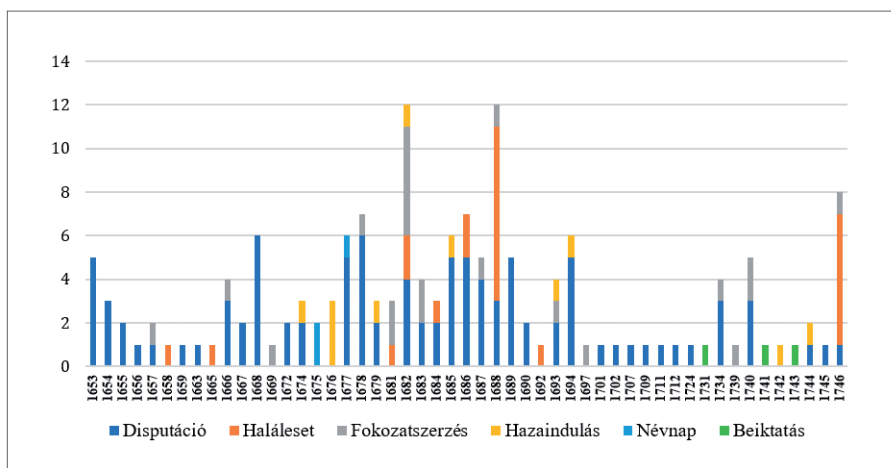
Az egyetemekre történő beiratkozások összesítése után érdemes áttekinteni az itt készült alkalmi írásokat is. Ezen nyomtatványok szerzői köréről elmondható, hogy elsősorban az erdélyi szász hallgatók, másodsorban pedig a professzorok és barátok voltak – gyakran igen nagy számban – a versek szerzői. Azonosításukat nagyban segíti, hogy a szerzők nevét és titulussát is majdnem minden esetben megtaláljuk az írások után.

A művek elkészítését hat alkalomtípus indukálta: leggyakrabban maga az egyetemen tartott disputáció (97 db), másfelől a halálesetek (23 db), harmadrészt a fokozatszerzés ténye (22 db), majd az elutazás (11 db), végül a névnapok (3 db) és a beiktatások (3 db) adtak indokot a nyomtatványok elkészítésére. Összességében 159 nyomtatvány-

¹² Egy 18. századi kivétel Johann Friedrich Mylius (1698–1764) brassói orvosdoktor, aki 1721-ben iratkozott be az egyetemre.

¹³ Az 1720-ig Königsbergben tanuló magyaroknak és erdélyi szászoknak több mint a fele a harmincéves háború utolsó két évtizedében látogatott ide. Jelenlétüket a német egyetemi városokat is pusztító háború, a poroszokkal való nyelvi és konfeszionális közösség és a magyarországi ellenreformációs törekvések felerősödése magyarázza. Vö. VARGA András, *A königsbergi egyetem magyar diákjai (1548–1715)*, in *Lymbus. Művelődéstörténeti tár VI.*, szerk. MONOK István és PETNEKI Áron (Szeged: Scriptum Rt., 1999), 6.

ban regisztráltam brassói szász kötődést, ahol vagy ők voltak a szerzők, vagy ők voltak az ünnepeltek, és így információkat gyűjthetünk a velük kapcsolatos eseményekről.¹⁴

2. ábra. A peregrináció idején készült alkalmi nyomtatványok megjelenési idő és alkalomtípus szerinti megoszlása

Ha a fent látott diagramot összevetjük a peregrinációval kapcsolatos diagrammal, akkor megfigyelhetjük, hogy szorosan összefüggnek egymással, lényegében egybeesnek a diagramok csúcserkéi is.¹⁵ Minél több brassói szász diák tanult egy adott évben ugyanazon az egyetemen, annál nagyobb valószínűséggel regisztrálhatunk alkalmi nyomtatványt közreműködésükkel. Megfigyelhető azonban az is, hogy a 18. század időszakából egyelőre még jóval kevesebb olyan disputációt ismerünk, amelyeket hozzájuk köthetünk. Ez egyúttal még a feltáró munka hiányát jelzi ezen a területen.¹⁶

A peregrináció időszakában keletkezett alkalmi nyomtatványok közös vonása, hogy értékes karriertörténeti tanulságokat tartalmaznak – a bennük regisztrálható baráti és kollegiális kapcsolatok feltérképezhetőségének köszönhetően. A disputációk azonban

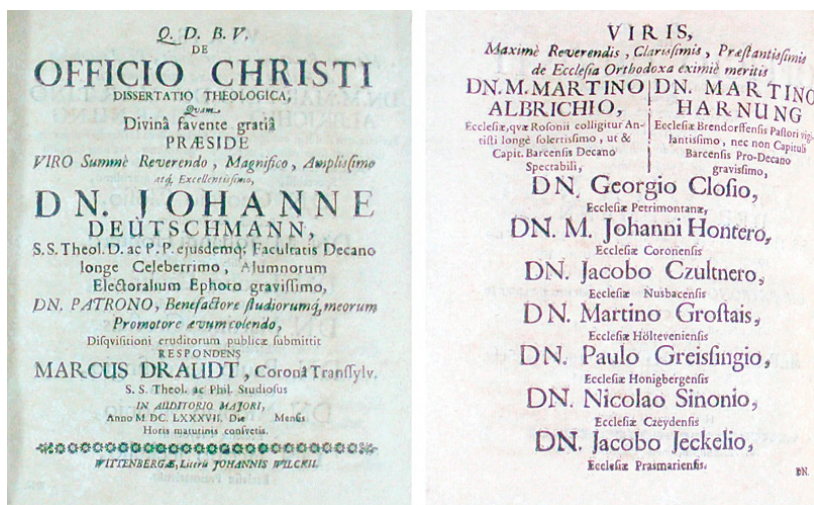
¹⁴ Fontos megjegyezni, hogy a peregrináció idején készült írásművek körében remélhetjük még a legtöbb új, korábban nem ismert nyomtatványt a jövőbeni könyvtörténeti kutatásoktól, hiszen a peregrinusok rendszerint magukkal is vitték ezeket a dokumentumokat további utazásaik során, így Európa számos gyűjteményében fordulhatnak még elő, de természetesen nemcsak a brassói szászokhoz, hanem még nagyobb számban a kortársaikhoz fűződő nyomtatványok is.

¹⁵ Az egyes időpontokban előforduló két-három éves eltérések a beiratkozások időpontjából és a disputációk közreadásának időpontjának különbségéből fakadnak.

¹⁶ Szembetűnő, hogy a *Régi Magyar Könyvtár* 18. századi kiegészítéseit bemutató kötetben 1750-ig csupán 8 db brassói kötődésű nyomtatványt lehet azonosítani. Vö. a PhD-értekezésem *Függelék* fejezék az alábbi nyomtatványok leírásait: nr. 316., 339., 384., 385., 386., 425., 429., 472. Lásd NAGY Andor, *Érvényesülési stratégiák a brassói szász tisztviselők körében. Kapcsolatháló-elemzés és családrekonstrukció az alkalmi nyomtatványok segítségével (1650–1750)*, Doktori disszertáció, 2019, 207–457, <http://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/69>.

ezek között is speciálisnak mondhatók, mert információkat nyújtanak a hallgatók műveltségéről, az egyetemi oktatás színvonaláról, a diákok tanáiról és támogatóiról. Az egyéni karrierek további alakulásának felderítésében – a kapcsolatokról árulkodó üdvözlő verseken kívül – az ajánlások különösen izgalmasak, hiszen ezekből derülnek ki, hogy kiknek tartoztak köszönettel, egyfelől tanulmányaik előmozdítására, (akikre mecénásukként tekinthetünk), másfelől mely előjáróikat kívánták megszólítani (esetlegesen a későbbi karrierjük előmozdítóiként)? A továbbiakban tehát a disputációk és azon belül is az ajánlások kerülnek mélyebb, elemző bemutatásra, amelyek a jövőbeli vizsgálatok során az életük további alakulásával is összevethetőkké válnak.

A vizsgaalkalmakat összegző kutatás 97 db disputációban 36 brassói disputáló személy nevét hozta eredményként (62 nyomtatványon), akik a fennmaradó kiadványokon üdvözlőversek szerzőiként fordulnak elő – többnyire erdélyi társaiknak a disputációin. A vizsgálónökök közül kiemelkedik a wittenbergi teológusprofesszor, Johann Deutschmann (1625–1706), akinél a legtöbb wittenbergi száz diák vizsgázott (21 alkalommal). Rajta kívül említhető még Michael Wendeler (1610–1671) teológus, morálfilozófus, Christianus Donati (1640–1694) logikatanár, Balthasar Stollberg (1640–1684) filológiatanár, Johann Meissner (1615–1681) vagy Aegidius Strauch (1632–1682) teológiatanár – mindannyian a Wittenbergi Egyetem jelentős oktatói.

3. ábra. Marcus Draudt (1665–1724) brassói teológushallgató disputációjának címlapja (balra) és azoknak a névsora, akinek a vizsgamunkáját ajánlotta (jobbra)

Lipszében Franciscus Fabricius (1663–1738) teológiatanár, Conrad Samuel Schurtzfleisch (1641–1708) történelemtanár, könyvtáros és Johann Friedrich Kessler (?–?) egyetemi professzor említhető meg a nyomtatványokon előforduló *praesek*ként. Jénában Christian Friedrich Polzius (?–?) és Johann Christoph Hundeshagen (1635–1681) egyetemi professzorok emelhetők ki. Halléban Friedrich Hoffmann (1660–1742) és Andreas Ottomar Goeliczke (1670–1744) orvosdoktorok, Joachim Justus

Breithaupt (1658–1732) teológus, egyházi énekszerző és Johann Heinrich Schulze (1687–1744) egyetemi professzor nevezhető meg a brassói diákok vizsgáztatóiként.

Esetenként előfordult az is, hogy a már végzett diákok kerültek vizsgálónöki pozícióba. A brassóiak közül Valentin Greissing (1653–1701) fordul elő legtöbbször (7 alkalommal) vizsgáztatóként, aki majd hazaérkezését követően gimnáziumi rektorként még további 10 brassói disputációt adott közre. Wittenbergben olyan diákok védtek nála, mint a drezdai Johann Hornig (?–?),¹⁷ az otterndorffi Matthias Götzke (?–?),¹⁸ a szászmuzsnai Michael Eusero (?–?),¹⁹ a kisdisznódi Michel Gütsch (?–?),²⁰ vagy a kissinki Georg Tut (?–1705).²¹ Itt érdemes megemlíteni, hogy az említett Valentin Greissing bátyja, Paul Greissing (1633–1687) is vizsgálónökként tűnt föl Strassbourgen 1655-ben.²²

Rajtuk kívül brassói származású vizsgálónök volt Wittenbergben – három alkalommal – a brassói Marcus Fronius (1659–1713),²³ egy alkalommal Johann Francisci (1665?–1696),²⁴ ahogy David Czako (1641–1681)²⁵ és Johann Albrich (1663–1690)²⁶ is. Végezetül Johann Conrad Dürr (1625–1677) említhető meg strassbourgi vizsgálónökként.²⁷ A brassói kötődésű nyomtatványokon két személy azonosítható vizsgálónökként: a besztercei Andreas Schuller (1662?–1694)²⁸ és a pozsonyi Johann Fridelius (?–?).²⁹

Az élénk *praesesi* tevékenység jelzi egyfelől a diákok alapos felkészültségét és a már ekkor kimagasló tekintélyüket. Későbbi karrierjük alakulása szempontjából azonban azt is megvizsgálandó kérdésnek kell tekintenünk, hogy mely brassói promoteáló diák mely személynek köszöni meg a támogatását azzal, hogy neki ajánlja a vizsgamunkáját? Ennek a vizsgálata érdekes összefüggéseket mutathat az érvényesülési lehetőségek vonatkozásában, ezért fontosnak tartom, hogy minden egyes személyt és pozícióját egyben és gyorsan áttekinthető formában ismertessem. Az ajánlók neve után az életük végén lévő pozícióikat tüntettem fel, az ajánlottak között pedig az adott időpontban betöltött pozícióikat jeleztem azért, hogy az érvényesülés e felsorolásban is nyomon követhetővé válhasson. Az ajánlottak sorrendje megegyezik a nyomtatványon található sorrenddel, aminek szintén presztízsértéke volt a korban. Jellemzően tipográfialag is kiemelték ezeket a személyeket.

¹⁷ RMK III. 3012.

¹⁸ RMK III. 2680.

¹⁹ RMK III. 3012.

²⁰ AHG IV.F.1.Tq.139/25; RMK III. 2861.

²¹ VERÓK Attila, *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt* [Megjelenés előtt]. Ebben: HB 424 [2]

²² RMK III. 1940.

²³ AHG IV.F.1.Tq.139/18.[a], [b], AHG IV.F.1.Tq.139/19.

²⁴ RMK III. 3651.

²⁵ AHG IV.F.1.Tq.139/11

²⁶ AHG IV.F.1.Tq.139/4

²⁷ RMK III. 2320.

²⁸ RMK III. 3532.

²⁹ RMK III. 2454; RMK III. 6557.

Ajánló személy	Ajánlottak névsora
<p>1654. június 23. 1. Johann Fuchs (1631–1686) /vidombáki lelkész/ (AHG IV.F.1.Tq.139/20; RMK III. 1913.)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Simon Thot (?–?) /nagycsúri teológushallgató/ 2. Martin Grossthais (?–1690) /brassói teológushallgató/ 3. Paul Gündesch (?–?) /brassói teológushallgató/ 4. Georg Lintz (?–?) /nagybaromlaki teológushallgató/ 5. Christian Gärtner (?–?) /nagyszebeni teológushallgató/ 6. Simon Wagner (?–?) /nagyszebeni teológushallgató/ 7. Paulus Lang (1628?–1658) /brassói teológushallgató/ 8. Johann Hay (?–?) /nagyszebeni teológushallgató / 9. Thomas Bikesch (?–?) /alsóbajomi teológushallgató/ 10. Johann Anthon Schwartz (?–?) /kacai teológushallgató/ 11. Johann Greissing (1631–1685) /brassói teológushallgató/ 12. Georg Herrmann (1630?–1654?) /szászmuksznai teol. hallg./ 13. Johann Habermann (1640?–1660) /brassói teol. hallg./ 14. Matthias Schönawer (?–?) /asszonyfalvi teológushallgató/ 15. Georg Teutsch (?–1678) /brassói teológushallgató/ 16. Johannes Honterus (1633–1691) /brassói teológushallgató/ 17. Paul Neunachbar (?–1667) /brassói teológushallgató/ 18. Leonhard Martin (?–?) /jakabfalvi teológushallgató/ 19. Martin Wintz (?–?) /brassói teológushallgató/ 20. Johann Krempe (?–?) /kacai teológushallgató/ 21. Georg Guist (?–?) /segesvári teológushallgató/ 22. Christian Haas (?–?) /nagyszebeni teológushallgató/ 23. Georg Cursoris (?–?) /nagyszebeni teológushallgató/ 24. Nicolaus Sinonius (1631–1706) /feketehalmi teológushallgató/ 25. Simon Ohrend (?–?) /nagycsúri teológushallgató/ 26. Petrus Gockesch (1632?–1661) /barcarozsnyói teol. hallg./ 27. Georg Herrmann (?–?) /brassói teol. hallg./ 28. Petrus Fronius (?–?) /nagyszebeni teológushallgató/ 29. Johann Schnell (?–?) /jakabfalvi teológushallgató/ 30. Paul Greissing (1633–1687) /brassói teológushallgató/ 31. Thomas Böß (?–?) /brassói teológushallgató/ 32. Georg Valentini (1630?–?) /brassói teológushallgató/ 33. Caspar Magler (?–?) /szelindeki teológushallgató/ 34. Simon Ladislai (1633?–1673) /szászhermányi teológushallgató/
<p>1654. október 28. 2. Paul Neunachbar (?–1667) /brassói gimnáziumi lektor/ (RMK III. 1922.)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Christoph Greissing (?–1655) /brassói szenátor/ 2. Joseph Boltosch (1615–1661) /brassói szenátor / 3. Simon Dietrich (1622–1683) /brassói szenátor/ 4. Martin Herbert (?–?) /brassói szenátor/
<p>1655. június 20. 3. Johannes Honterus (1633–1691) /brassói lelkész/ (RMK III. 1949.)</p>	<p>Trostfridus Hegenitius (?–1660) /brassói orvos/</p>

Ajánló személy	Ajánlottak névsora
1655. szeptember 11. 4. Paul Greissing 1633–1687) /szászhermányi lelkész/ (<i>RMK</i> III.1940.)	1. Michael Goldschmidt (1579?–1659) /brassói projudex/ 2. Michael Herrmann (1602–1660) /brassói városbíró/ 3. Colmann Gotzmeister (?–1660) /brassói szenátor/ 4. Johann Greissing (1607–1656) /vidombáki lelkész/ 5. Petrus Mederus (1602?–1678) /szászhermányi lelkész/ 6. Marcus Dietrich (?–1660) /barcarozsnyói lelkész/ 7. Johann Gotzmeister (?–?) /brassói szászatyák szószólója/ 8. Martin Herbart (?–?) /brassói szászatyá/
1657. októbere 5. Georg Meschner (1638?–1675) /brassói gimnáziumi lektor/ (<i>RMK</i> II 876; <i>RMNy</i> 2698.)	1. Lucas Seuler (1617–1667) /szászhermányi lelkész/ 2. Georg Draudt (1625?–1662) /brassói diakónus/ 3. Martin Harnung (1625–1703) /brassói diakónus/ 4. Michael Draudt (?–1672) /brassói szászatyá/ 5. Johann Sigerus (?–?) /brassói szászatyá/
1657. decembere 6. Thomas Gräff (1636–1686) /prázsmári lelkész/ (<i>RMNy</i> 2701.)	1. Petrus Mederus (1602?–1678) /brassói főlelkész/ 2. Marcus Dietrich (1625?–1660) /barcarozsnyói lelkész/ 3. Martin Lassel (1622?–1659) /barcaszentpéteri lelkész/ 4. Petrus Gockesch (1632?–1661) /brassói teológus hallgató/ 5. Thomas Gräff (?–?) /brassói polgár/ 6. Petrus Theilisch (?–1675) /brassói szászatyá/
1659. október 8. 7. Martin Herrmann (1643–1692) /brassói városi orvos/ (<i>RMK</i> II 922; <i>RMNy</i> 2818.)	1. Michael Herrmann (1602–1660) /brassói városbíró/ 2. Petrus Mederus (1602?–1678) /brassói városi lelkész/
1663. május 9. 8. Andreas Schoppel (1639?–1694) /szászhermányi lelkész/ (<i>RMK</i> III. 2208.)	1. Petrus Mederus (1602/1606–1678) /brassói főlelkész/ 2. Lucas Seuler (1617–1667) /szászhermányi lelkész/ 3. Andreas Schoppel (1617–1675) /brassói szenátor/ 4. Martin Albrich (1630–1694) /barcarozsnyói lelkész/ 5. Johann Greissing (1631–1685) /brassói prédikátor/
1666. június 12. 9. David Czako (1641–1681) /brassói prédikátor/ (<i>AHG</i> IV.F.1.Tq.139/10)	1. Petrus Mederus (1602/1606–1678) /brassói főlelkész/ 2. Martin Harnung (1625–1703) /botfalui lelkész/ 3. Martin Albrich (1630–1694) /barcarozsnyói lelkész/ 4. Petrus Pfannenschmied (1633–1677) /brassói diakónus/ 5. Johannes Honterus (1633–1691) /gimnáziumi rektor/
1666. november 10. Andreas Henning (1643–1710) /szászhermányi lelkész/ (<i>RMK</i> III. 2332.)	1. Marcus Neustädter (1594?–1684) /feketehalmi lelkész/ 2. Andreas Henning (?–1677) /brassói szenátor/ 3. Nicolaus Sinonius (1631–1706) /prázsmári lelkész/ 4. Petrus Fronius (1631–1685) /brassói diakónus/

Ajánló személy	Ajánlottak névsora
<p>1667. május 1. 11. David Czako (1641–1681) /brassói prédikátor/ (AHG IV.F.1.Tq.139/11; RMK III. 2405.)</p>	<p>1. David Czako (1613–1676) /brassói városbíró/ 2. Lucas Hirscher (1613–1674) /brassói szenátor, Althann/ 3. Georg Klein (?–1677) /szenátor, támogató (fautor)/ 4. Michael Herrmann (1638?–1679) /brassói szószóló/ 5. Laurentius Zimmermann (1634–1680) /brassói titkár/ 5. Marcus Schunkabunk (1639–1674) /brassói titkár/ 6. Valentin Plecker (1638–1689) /brassói szenátor/ 7. Laurentius Berger (1642?–1670) /teológushallgató/</p>
<p>1677. március 31. 12. Valentin Greissing (1653–1701) /barcarozsnyói lelkész/ (AHG IV.F.1.Tq.139/25; RMK III. 2861.)</p>	<p>„Dnn. <i>judicibus atque questori in Regia Liberaque urbe Coronensium et Senatoris</i>”</p>
<p>1682. november 1. 13. Marcus Fronius (1659–1713) /brassói lelkész/ (AHG IV.F.1.Tq.139/17; AHG IV.F.1.Tq.139/18.[a]; RMK III. 3215; RMK III. 3214.)</p>	<p>1. Isaac Zabanius (1632–1707) /nagyszebeni gimnáziumi rektor/ 2. Petrus Fronius (1631–1685) /apja; keresztyényfalvi lelkész/</p>
<p>1684. augusztus 20. 14. Johann Albrich (1663–1690) /gimnáziumi lektor/ (AHG IV.F.1.Tq.139/4; RMK III. 3317.)</p>	<p>1. Martin Albrich (1630–1694) /barcarozsnyói lelkész/ 2. Johannes Honterus (1633–1691) /brassói főlelkész/ 3. Johann Gorgias (1640–1684) /br-i gimn. rektor; <i>Poeta Laureatus</i>/ 4. Valentin Greissing (1653–1701) /brassói gimnáziumi lektor/</p>
<p>1685. májusa 15. Johann Albrich (1663–1690) /gimnáziumi lektor/ (AHG IV.F.1.Tq.139/5)</p>	<p>1. Martin Harnung (1625–1703) /botfalui lelkész/ 2. Georgius Closius (1630–1696) /barcaszentpéteri lelkész/ 3. Jacob Czultner (1660?–1713) /szászmagyarósi lelkész/ 4. Petrus Fronius (1631–1685) /keresztyényfalvi lelkész/ 5. Nicolaus Sinonius (1631–1706) /feketehalmi lelkész/ 6. Johann Greissing (1644–1695) /brassói gimnáziumi lektor/</p>

Ajánló személy	Ajánlottak névsora
<p>1687. 16. Marcus Draudt (1665–1724) /barcaföldvári lelkész/ (AHG IV.F.1.Tq.139/14; RMK III. 3469.)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Martin Albrich (1630–1694) /barcarozsnyói lelkész/ 2. Martin Harnung (1625–1703) /botfalui lelkész/ 3. Georgius Closius (1630–1696) /barcaszentpéteri lelkész/ 4. Johannes Honterus (1633–1691) /brassói főlelkész/ 5. Jacob Czultner (1628?–1693) /szászmagyarósi lelkész/ 6. Martin Grossthais (?–1690) /höltövényi lelkész/ 7. Paul Greissing (1633–1687) /szászhermányi lelkész/ 8. Nicolaus Sinonius (1631–1706) /feketehalmi lelkész/ 9. Jacob Jeckel (1636–1692) /prázsmári lelkész/ 10. Martin Nell (1634–1704) /szászvolkányi lelkész/ 11. Marcus Draudt (1635?–1706) /barcaföldvári lelkész/ 12. Caspar Rauss (1640–1707) /keresztényfalvi lelkész/ 13. Johann v. Draudt (1649–1720) /szászveresmarti lelkész/ 14. Marcus Francisci (1638?–1691) /vidombáki lelkész/ 15. Valentin Greissing (1653–1701) /brassói gimnáziumi rektor/
<p>1687. december 14. 17. Paul Teutsch (1665?–1719) /szászhermányi lelkész/ (AHG IV.F.1.Tq.139/44; RMK III. 3481.)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Valentin Greissing (1653–1701) /brassói gimnáziumi rektor/ 2. Johann Greissing (1644–1695) /brassói gimnáziumi lektor/ 3. Johann Barbenius (1649–1734) /brassói gimnáziumi lektor 3./ 4. Daniel Croner (1656–1740) /brassói teológushallgató/ 5. Jacob Czultner (1660?–1713) /brassói teológushallgató/ 6. Petrus Closius (?–1718) /brassói teológushallgató/
<p>1688. január 12. 18. Paul Teutsch (1665?–1719) /szászhermányi lelkész/ (AHG IV.F.1.Tq.139/43; RMK III. 3533.)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Martin Albrich (1630–1694) /barcarozsnyói lelkész, esperes/ 2. Martin Harnung (1625–1703) /botfalui lelkész/ 3. Georgius Closius (1630–1696) /barcaszentpéteri lelkész/ 4. Johannes Honterus (1633–1691) /brassói főlelkész/ 5. Jacob Czultner (1660?–1713) /szászmagyarósi lelkész/ 6. Martin Grossthais (?–1690) /höltövényi lelkész/ 7. Nicolaus Sinonius (1631–1706) /feketehalmi lelkész/ 8. Jacobus Jeckelius (1636–1692) /prázsmári lelkész/ 9. Martin Nell (1634–1704) /szászvolkányi lelkész/ 10. Marcus Draudt (1635?–1706) /barcaföldvári lelkész/ 11. Caspar Rauss (1640–1707) /keresztényfalvi lelkész/ 12. Johann v. Draudt (1649–1720) /szászveresmarti lelkész/ 13. Marcus Francisci (1638?–1691) /vidombáki lelkész/ 14. Andreas Schoppel (1639?–1694) /szászhermányi lelkész/ 15. Andreas Bogner (1640–1719) /brassói prédikátor/

Ajánló személy	Ajánlottak névsora
<p>1689. április 29. 19. Andreas Kraus (1668–1751) /barcaszentpéteri lelkész/ (AHG IV.F.1.Tq.139/30; RMK III. 3588.)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Simon Draudt (1647–1693) /brassói városbíró/ 2. Michael Filstich (1625–1696) /brassói <i>Altrichterl</i>/ 3. Georg Jeckelius (1635–1708) /brassói városgazda/ 4. Michael Gockesch (?–1692) /brassói szenátor/ 5. Johann Ziegler (1641?–1692) /brassói szenátor/ 6. Andreas Trepches (?–1692) /brassói szenátor/ 7. Johann Mankesch (1635–1699) /brassói szenátor/ 8. Martin Herrmann (1643–1692) /brassói szenátor/ 9. Johann Retsch (?–1708) /brassói szenátor/ 10. Stephan Letz (?–1690) /brassói szenátor/ 11. Thomas Klusch (1622?–1708) /brassói szenátor/ 12. Johannes Sigerus (1646–1696) /brassói szenátor/ 13. Stephan Zimmermann (?–1689) /brassói szenátor/ 14. Andreas Tartler (1641–1695) /brassói szenátor/ 15. Johann Matthiae (?–?) /brassói szenátor/ 16. Valentin Igel (1641–1691) /brassói szenátor/ 17. Andreas Rheter (1648–1707) /brassói szenátor/
<p>1689. október 10. 20. Lucas Seuler (1661–1735) /brassói orvos és városbíró/ (AHG IV.F.1.Tq.140.II/19; RMK III. 3560.)</p>	<p>„<i>Judicibus, ... villico, ... senatoribus patriae patribus [Coronensis]</i>”</p>
<p>1690. április 16. 21. Johann Francisci (1665?–1696) /brassói lektor/ (RMK III. 3651.)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Martin Albrich (1630–1694) /barcarozsnyói lelkész/ 2. Martin Hornung (1625–1703) /botfalui lelkész/ 3. Georg Closius (1630–1696) /barcaszentpéteri lelkész/ 4. Johann Honter (1633–1691) /brassói lelkész/ 5. Jacob Czultner (szászmagyarósi lelkész) 6. Martin Grossthais (?–1690) /höltövényi lelkész/ 7. Nicolaus Sinonius (1631–1706) /feketehalmi lelkész/ 8. Jacob Jeckel (1636–1692) /prázsmári lelkész/ 9. Martin Nell (1634–1704) /szászvolkányi lelkész/ 10. Marcus Draudt (1635?–1706) /barcaföldvári lelkész/ 11. Caspar Rauss (1640–1707) /keresztényfalvi lelkész/ 12. Johann Draudt (1649–1720) /szászveresmarti lelkész/ 13. Marcus Francisci (Literati) (1638?–1691) /vidombáki lelkész/ 14. Andreas Schoppel (1639?–1694) /szászhermányi lelkész/
<p>1693. január 6. 22. Georg Nussbächer (?–1716) /temesújfalui lelkész/ (AHG IV.F.1.Tq.139/28; RMK II 1726.)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Martin Hornung (1625–1703) /brassói lelkész/ 2. Simon Draudt (1647–1693) /brassói városbíró/ 3. Johann Sigerus (1646–1696) /brassói szenátor/ 4. Bartholomaeus Seuler (1649–1715) /brassói szenátor/ 5. Lucas Seuler (1661–1735) /brassói orvos és százatya/ 6. Paul Neidel (1650–1719) /brassói szenátor/ 7. Petrus Bartosch (?–1705) /brassói százatya/

Ajánló személy	Ajánlottak névsora
1693. június 3. 23. Johann Böhm (?–1719) /brassói diakónus/ (<i>RMK</i> III. 3833.)	Johann Deutschmann (1625–1706) /wittenbergi teol. professzor/
1693. október 22. 24. Simon Draudt (1673–1729) /feketehalmi lelkész/ (AHG IV.F.1.Tq.139/38; <i>RMK</i> II 1728.)	Simon Druadt (1647–1693) /brassói városbíró/
1694. április 19. 25. Andreas Gorgias (1670?–?) /teológushallgató/ (AHG IV.F.1.Tq.139/21; <i>RMK</i> III. 3914.)	„ <i>Incytae Reipublicae Coronensis Senatui viris nobilissimis, amplissimis, consultissimis prudentissimis Dnn. judici, pro judici, villico, pro villico, caeterisq; senatorii collegii membrs gravissimis ac spectatissimis Dominis Patronis Fautoribus</i> ”
1709. december 23. 26. Johann Albrich (1687–1749) /brassói orvos és szenátor/ (AHG IV.F.1.Tq.140.II/2; <i>RMK</i> III. 4698.)	Friedrich Hoffmann (1660–1742) /hallei orvosprofesszor/
1734. májusa 27. Samuel Draudt (1706–1739) /orvosdoktor/ (AHG IV.F.1.Tq.140.II/5; <i>RMK</i> III/XVIII. 367.)	1. Friedrich Hoffmann (1660–1742) /orvosdoktor, vizsgaelnök/ 2. Martin Schmeizel (1678–1747) /hallei prof./ 3. Johann Heinrich Schulze (1687–1744) /hallei prof./ 4. Daniel Birthelmer (1670–1741) /keresztényfalvi lelkész/ 5. Johannes Albrich, (1687–1749) /brassói szenátor, városi orvos/ 6. Marcus Tartler (1685–1757) /brassói diakónus/
1740. április 7. 28. Andreas Fronius (1714–1764) /orvosdoktor/ (<i>RMK</i> III/XVIII. 443.)	1. Samuel Herbert (1693–1747) /brassói városbíró/ 2. Valentin Igel (1683–1751) /brassói főlelkész/ 3. Daniel Fronius (1672–1743) /szászhermányi lelkész/ 4. Johannes Albrich Dr. med. (1687–1749) /szenátor, orvos/ 5. Christoph v. Seewald (1696–1754) /brassói szenátor/ 6. Johann Friedrich Mylius (1698–1764) /városi orvos/

4. ábra. A brassói szász ajánlók és címzettek névsora a disputációk alapján

Az ajánlók sorában elsőként felbukkanó Johann Fuchs (1631–1686) nevezi meg ajánlásában a legtöbb személyt, akik azonban még valamennyien a pályájuk elején álló fiatalok ekkor. Külön ki is emeli az ajánlása alatt, hogy mindannyian az egyetem filozófia és teológia szakos hallgatói, akik a városuk előkelő polgárai (*cives*), az ő jóakarói (*fautor*), valamint barátai (*amicus*).³⁰ Ha azonban az ajánlók és címzettek teljes listáján tekintünk végig, megfigyelhetjük, hogy elsősorban az idősebb előjáróknak ajánlják

³⁰ Az ajánlás végén olvasható szöveg: „*Omnibus in universum, Theologiae ac Philosophiae Studiosis per industrijs, Civibus, Fautoribus ac Amicis multis nominibus honorandis, respective, commensalibus, svavissimis,*

a műveket, főképp barcasági lelkészeknek – ami nem véletlen, ha belegondolunk, hogy a kötött karrierpályájukon ők lesznek majd az előljáróik, leendő főnökeik, és ők döntenek a hivatalok betöltéséről is. Érvényesülésüket azonban elősegíthették azzal is, hogy némely politikai hivatalnokot említik meg a nyomtatványokon. Ha ilyen előfordul, akkor minden esetben a város két vezetője a városbíró (*Stadtrichter*) és a városgazda (*Stadthann*) került az első helyre, valamint ugyanez a tekintélyes pozíció illette meg az egykori vagy másnéven kiérdemesült városbírókat is (*Altrichter*), akinek nevét még a regnáló városgazda előtt olvashatjuk. A barcasági lelkészek csak ezt követően kerültek felsorolásra, akik azonban még így is nagyobb tekintélynek örvendtek (a sorrendiség tanulsága szerint), mint a városi magisztrátus tagjai. A hivatalokkal kapcsolatosan külön megemlítésre méltó, hogy akár teljes névsorokat is olvashatunk mind a szenátorok, mind pedig a barcasági káptalan lelkészeit illetően – ami tovább növeli a dokumentumtípus forrásértékét. Annak azonban szintén jelentősége lehet, hogy kik, hány embert említenek meg: minél többet és magasabb rangú személyt, annál valószínűbbnek tartjuk a hivatali ranglétrán való előrejutásukat. Például Andreas Kraus (1668–1751) a teljes magisztrátusnak ajánlja a művét a brassói tűzvész (1689) idején. Ugyanígy tesz Valentin Greissing (1653–1701), Lucas Seuler (1661–1735), valamint Andreas Gorgias (1670?–?) is. Ha csak az ő életüket tekintjük végig, akkor azt látjuk, hogy Andreas Kraus és Valentin Greissing igen előkelő pozícióban, életpályakategóriája csúcán, barcasági lelkészként fejezte be életét, Lucas Seuler a politikai elit legmagasabb városi tisztviselőjeként, brassói városbíróként fejezte be életét (emellett orvosként és nyomdatulajdonosként is ismerjük). Andreas Gorgias azonban az egyetemi tanulmányok után teljesen eltűnik a brassói és barcasági források lapjairól, az életéről nem találni több információt.

Összegzés

A kora újkori alkalmi írásemlékek gazdag forrásai az egyetemtörténeti kutatásoknak. A jelen dolgozatban bemutatott brassói példa elsősorban arra mutatott rá, hogy több alkalomtípus is kapcsolódik a külföldi peregrináció idejéhez, amelyekből további elemző vizsgálatok indulhatnak ki. E tanulmány alapján leggyakrabban az egyetemen tartott disputációk nyomtatott változatai fordulnak elő. A gyakoriságuk alapján ezt követik a halálesetekről való megemlékezés, a fokozatszerzések megünneplése, az egyetemvárosokból történő elutazásokról való megemlékezések, illetve a névnapok és a beiktatások adtak indokot a nyomtatványok elkészítésére. Százéves időtávlatban összességében 159 nyomtatványban találtam brassói szász kötődést. Bennük az egyetemjáró diákság elsősorba szerzőként, vagy ünnepeltként/elhunytként fordultak elő. A disputációknál

conterraneis ac popularibus suis perdilectis, disputationem hanc Uranologicam, Honoris Benevolentiae, aeternumq. testandi amoris ergo inscribere voluit.” Vö. AHG IV.F.1.Tq.139/20.

érdemes azonban figyelni a vizsgálónök (*praeses*), illetve a vizsgáló személyére (*respondens*) is, hiszen karriertörténeti jelentőséget tulajdoníthatunk neki. Önmagában beszédes az is, hogy kikről hányan emlékeztek meg, ami a kevésbé érzékelhető társadalmi megbecsültségükre és a kapcsolati körük élénkségére mutat rá.³¹ Ezen kívül azt látjuk, hogy *praesesi* pozícióba csak néhányan kerültek, ami szintén az illető személyek magas megbecsültségét jelzi – fiatal koruk ellenére. A vizsgázók körében pedig azt is érdemes megfigyelni, hogy kiknek ajánlották és köszönték meg a támogatást az addigi, valamint a jövőbeli karrierjükét segítő személyeket illetően (főként az egyházközségük tagjai, a tanárok és a lelkészek, valamint a városi tanács egyes képviselői fordulnak itt elő). További vizsgálati kérdést jelenthet, hogy milyen egyéb információkat őriznek a versek vagy a prózában megírt részek. Ezekben ugyanis az adott személy családjáról, motivációjáról, további kapcsolatairól, illetve az egyetemhez kötődő időszakukról olvashatunk értékes utalásokat (akár teljes életrajzi leírások formájában).

A különböző időben és különböző helyen készült írásemlékek összefoglalóan pedig arra mutatnak rá, hogy az egyéni életút és a kapcsolatrendszer alakulásának megfelelően emlékeztek meg egymásról. Ezek közül is az értelmiségi elit életpályaalakulásának meghatározó szakaszát képezte a peregrináció időszaka. Az ekkor készült nyomtatványok összehasonlító elemzése pedig további összefüggéseket világíthat meg a művelődés- és társadalomtörténeti kutatások területén. Bár a kútfőtípus dokumentumainak a feltáró vizsgálata még zajlik (hiszen kis méretükből adódóan gyakran kötötték őket kolligátumokba vagy találhatóak nem várt levéltári anyagok között), a retrospektív nemzeti bibliográfia jelentős mennyiséget gyűjtött már így is össze. Ezeknek a történeti (elsősorban irodalomtörténeti) szempontú elemzéseire egyre több példát tudunk ma már említeni.³² Ha azonban egy adott közösség vonatkozásában vizsgálódunk (és nem csupán önálló dokumentumként tekintünk rájuk), akkor korábban nem ismert információkat remélhetünk belőlük.

³¹ Erről lásd NAGY Andor, „A brassói peregrinusok kapcsolathálója a kora újkori alkalmi nyomtatványok alapján (1650–1750)”, *Sic itur ad astra*, 69 (2020) 53–68.

³² Legújabbán lásd Posta Anna, „A Debreceni Református Kollégium 17. századi professzorainak neolatin halotti költeményei”, *Gerundium: Egyetemtörténeti Közlemények* 10, 1. sz. (2019): 21–32.; V. LÁSZLÓ Zsófia, *Példás asszonyok. Női szerepek változása a protestáns halotti beszédek tükrében (1711–1825)* (Budapest: Ráció Kiadó), 2020.